

PERSKÉ MÝTY

NÁBOŽENSTVÍ JIŽNÍ A JIHOVÝCHODNÍ ASIE:

- z náboženského hlediska nejsložitější území světa:
 - pravlast hinduismu, džinismu, buddhismu, konfuciánství, taoismu, šintoismu
 - hostitel 2 později vzniklých náboženství: místně uzpůsobeného islámu a křesťanství
 - svatí muži, vědmy, mniši, jogíni, věštci, čaroděje, kněží...
 - šamanské prvky (černá magie, věštby, léčení za pomoci duchů)
 - v hinduistické tradici nacházíme též prvky blízké šamanismu: útrpnou extázi „bhakti“ (probodávání těl železnými hřeby, chůze po rozžhaveném uhlí apod.)

ÁRJOVÉ:

- v sanskrtu „urození“
 - termín zavedl Friedrich Schlegel
- původně pastevcí, kteří ovládli koně a válečný vůz
 - z mírumilovných lidí se stali válečníci
 - cca 6.000 př.n.l. vynalezen bronz – velká část Euroasie se stala válečným územím, o něž zápasily mnohé kmeny (viz např. *Mahábhárata*)
 - vůdci árijských kmenů: dvojice válečník a „rši“ (věštec a pěvec hymnů), archetyp hrdinských dvojčat
- ze stepí střední Asie procházeli kolem Kaspického moře a vytvořili 2 významná centra:
 - 1. vlna osídlila **Persii** (dnešní Írán a okolí): zoroatrismus
 - 2. vlna pokračovala na **indický subkontinent**: hinduismus

PERSIE – GEOGRAFICKÉ VYMEZENÍ:

- území přesahující území dnešního **Íránu**
- dříve zvané **Persie**
 - jižně od **Kaspického moře**
 - severně od **Perského zálivu**
 - východní hranicí řeka **Indus** (za ní začínala říše Indů)
 - západní hranici tvořilo pobřeží **Středozemního moře**

kolem roku 500 př.n.l.

IRANSKÉ ZEMĚ.

51. 63.

HISTORICKÉ MEZNÍKY:

- počátky perské kultury sahají patrně do sklonku pravěku
 - snad až někam k roku **6.000 př.n.l.**
 - **Árjové** žili ve stepích střední Asie
 - migrace indoevropských kmenů napříč Euroasií
- **2. tisíciletí př.n.l.**
 - kočovný indo-iránský kmen migruje ze střední Asie na jih
 - národ Árjů se na planině JV od Kaspického moře rozdělil na 2 skupiny: 1. směr k horským oblastem Íránu, 2. východně na indický subkontinent
 - pohyb dokládají archeologické nálezy (nový typ keramiky, nové pohřební obřady), podobnost védského náboženství se zoroastrismem (společná jména dévů – Indra, Vája)

Indra

- 549 př.n.l.: Kýros Veliký porazil Médy a vytvořil Perskou říši
 - Peršané patrně pokrevně spojeni s kmenem Médů
- 525 př.n.l.: porazili Egypt
- 518 př.n.l. Dareios Veliký buduje hlavní město Persepolis
 - „Džamšidův Trůn“ podle mytického perského krále, jemuž je připisováno zavedení oslav Nového roku
- 510 př.n.l.: invaze do JV Evropy a na J Ruska
- 500–449 př.n.l.: řecko-perské války
- 334 př.n.l.: Alexandr Veliký proniká do Persie, 331 př.n.l. ji poráží, říše se zhroutí
- 7. stol. n.l. území dobyto Araby
 - Zoroastrismus nahrazen islámem

Persepolis

PŮVODNÍ NÁBOŽENSTVÍ:

- **zoroastrismus** (někdy též mazdaismus)
 - prorokem byl Zaratuštra
 - žil patrně někdy v rozmezí 10.–7. stol. př.n.l.
 - autor posvátných zpěvů, které jsou nejstarší dochovanou součástí posvátné knihy zoroastrismu: **Avesta**
 - do té doby byli uctíváni převážně bohové negativní, aby neškodili
 - Zaratuštra: náboženská reforma dualitní povahy:
 - **Ahura Mazda** a pomocní bohové
 - **Ahriman** (Angra Mainju) a pomocní démoni

Ahura Mazda

- duše a smrt
 - duše přečká tělesnou smrt
 - její další úděl závisí na tom, zda se klonila k dobru či zlu
 - jen spravedliví smí vstoupit přes most soudu do domu hymnů, obývaném Ahura Mazdou i ostatními spravedlivými (provázen krásnou dívkou tvořenou z jeho dobrých myšlenek)
 - utrpení či blaženost jsou úměrné skutkům vykonaným během života
 - není jasné, zda má duše zemřelého v tomto stavu setrávat věčně, nebo zda se má znovuzrodit (vzhledem k povaze příbuzného hinduismu je pravděpodobné, že učení koloběhu duší bude shodné)

Avesta:

- posvátné spisy zoroastrismu
 - příbuznost s indickými posvátnými zpěvy *Rgvédy* (modlitební hymny zapsané během 15.–5. stol. př.n.l.)
 - původní Avesta zapsána v době 1.400–1.200 př.n.l.
 - kněží se jí učili zpaměti – ústní tradice
 - později zapsána zlatým písmem na volskou kůži (posvátný záznam zničil Alexandr Veliký)
 - poté ještě několikrát sepsána a znovu zničena
 - do současnosti se nedochovala kompletní, dnešní verze zapsána ve 13. a 14. stol. (jde pouze o zlomek originálu)
 - její část – hymnické zpěvy **Jašty** – obsahuje mýty předzaratuštrovského původu (z indo-íránských dob): popis stvoření světa, hrdinné skutky bohů, králů a válečníků proti pozemským i nadpozemským bytostem

PANTEON PERSKÉHO NÁBOŽENSTVÍ:

- indo-íránci ve střední Asii měli **hlavního boha**
 - v předhistorické době (tedy ještě před rokem cca 3.300–3.100 př.n.l.) ho nazývali **DY AUS** (sansrtsky „div“ = zářit, „dyu“ = nebe; čili něco jako „zářící nebesa“)
 - **Dyaus Pitar** („Otec Nebes“)
 - dobrotivý bůh spravedlivé povahy, pán dobra, strážce mravního pořádku, soudce práva i bezpráví, věrnosti i věrolomnosti
 - u Řeků zůstal vládcem bohů (nazývaný **Zeus**, bez Dia – viz Dyaus, latiský **Jupiter**), germánské národy ho nazývaly **Tiu** či **Ziu** (pranáboženství Indoevropanů bylo společné)

➤ **Ahura Mazda**

- tj. Pán moudrosti – je hlavním bohem
- stvořitel hvězd, slunce, planet, světla i tmy, zvířat i lidí, rostlin i všeho psychického a fyzického konání
- jeho symbolem je oheň (osvětluje temnotu)

➤ **Ahriman**

- tj. Špatné smýšlení
- arcidémon, představitel všeho zla a utrpení
- ničí svět dobra a pravdy, škodí všem živým bytostem
- sídlí v temnotách na severu (domov zlých duchů)
- bere na sebe různé podoby (had, ještěrka, mladík)
- láká všechny do své říše tmy, lží a klamu, v čemž ho podporují další démoni
- na konci věků bude poražen (podle *Avesty*)

Ahura Mazda soupeří
s Ahrimanem

Ahriman

➤ **Aredví Súra Anáhitá**

- bohyně pozemského vodstva, pramen vesmírného moře
- její povoz táhnou 4 hřebci: vítr, déšť, mrak, plískanice
- zdroj všeho života (zdokonaluje semeno mužů a rodidla všech žen, očišťuje mléko v prsou matek)
- krásná a neposkvrněná dívka *„vznešeně oděná do zlatě vyšívaneho pláště, v ruce drží svazek posvěcených ratolestí, má čtyřhranné zlaté náušnice a zlatý náhrdelník, ve vlasech zlatý osmidílný diadém posázený stovkou hvězd a korunu zdobenou stuhami“*
- uctívali ji zejména hrdinové a válečníci, kteří se k ní modlili a nosili jí oběti

Aredví Súra Anáhitá

Verethragna

- bůh válečníků
- agresivní a vítězí síla v zápase se zlem
- bral na sebe desatero různých podob: silného větru, býka se žlutýma ušima a zlatými rohy, bílého koně s čabrakou ze zlata, velblouda v říji, kance, 15letého mladíka, rychlého ptáka (vrány?), divokého berana, kozla se špičatými rohy, válečníka třímajícího meč se zlatou rukojetí
- péro z Verethragny převtěleného do podoby ptáka ptáků mělo sloužit jako ochranný amulet proti prokletí
- v *Jaštách* je vylíčen následovně: „*Stvořen Ahurou, staví se k obraně v podobě kance ostrých dolních špičáků, kance, který zabíjí jedinou ranou, k němuž rozzuřenému se nelze přiblížit, má kropenatou tvář, je zdatný, s kovovými nohama, s kovovým ohonem a s kovovými čelistmi.*“

➤ Mithra

- nejznámější z panteonu perských bohů
- jeho kult (mithraismus) se dostal až na území římské říše
- byl dohlížitelem činů, dohod a smluv lidí, bůh spravedlnosti
- kontroloval vesmírný řád – střídání dnů a nocí, ročních období, byl spojován se sluncem i ohněm, v Íránu byl přímo bohem slunce (či jeho aspektem)
- *Jašty* ho popisují následovně: „*Přichází přes pohoří před nesmrtelným, rychlé koně majícím sluncem. On jako první vystupuje nad zlatem ozdobené krásné výšiny a odtamtud pozoruje shovívavým okem své věrné Árje.*“
- řídil vůz tažený bělouši, se stříbrným oštěpem, oděn ve zlatém kyrsu, vyzbrojen sekerami, palcáty, dýkami a šípy se zlatými hroty, se žezlem nebo kyjem (zbraně proti Ahrimanovi, démonům i nečestným lidem)
- jeho svátkem byl den podzimní rovnodennosti

➤ **Váju**

- bůh větru
- zobrazován jako bojovník: ostrý oštěp a zlaté zbraně, s nimiž pronásledoval Ahrimana, aby ochránil dobré dílo Ahura Mazdy
- nepoháněl však vítr, to dělal:

➤ **Tištrja**

- bůh deště, par, mraků
- ztotožňován s hvězdou Sirius
- jeho protivnicí byla čarodějka **Neúroda** (Dužjáirja) a ještě strašlivější démon **Sucho** (Apaoša)
- bral na sebe podobu bělouše se zlatýma ušima a zlatou čabrákou na hlavě, bojoval s černým hřebcem označeným pečetí hrůzy (není-li posílen oběťmi, prohrává)
- na jeho počest pořádána každoroční slavnost Tíragán

➤ **Átar**

- tj. Oheň
- syn Ahura Mazdy
- každý dům měl speciální ohniště určené k obětování darů Átarovi (maso), přičemž obětníci drželi ve druhé ruce posvěcené ratolesti a odříkávali modlitbu: *„Ó, Átare, synu Ahura Mazdy! Jsi hoden oběti a vzývání. Kéž bys přijal oběť a vzývání z příbytků lidí.“*
- Átar někdy bojoval po boku boha Mithry
- dodnes uctíván v ohňových chrámech (hoří v nich věčný oheň – nepostradatelný prvek při boji se silami temna a zla)
- oheň je též symbolem zoroastrismu, byl vypodoňován i na íránských mincích

Stvoření světa:

- nejprve stvořena obloha
 - dutá skořápka z křišťálu obklopující zemi
- pak stvořena voda, teprve po ní vytvořena souš
 - země byla táhlou rovinou bez jediného vrcholku
 - pak z toho plochého povrchu rostly po mnoho let hory
 - Íránci (stejně jako Indové a dnes i my) věřili, že svět je rozdělen na 7 světadílů – stalo se tak poté, co bůh deště Tištrja způsobil, že na zemi dopadl první déšť: *„V den, kdy Tištrja způsobil déšť, vzedmulo se moře a svět – zpola zaplaven vodou – byl rozdělen na 7 dílů.“*
- pak stvořeny rostliny, zvířata a teprve po nich lidé
- po stvoření těchto 6 základních entit byl stvořen jako sedmý oheň

- hora **Alborz** považována za posvátnou
 - u jižního pobřeží Kaspického moře
 - soudilo se, že hvězdy, slunce i měsíc obíhají kolem jejího vrcholku
- mytické jezero **Vourukaša** bylo posvátným shromaždištěm vod
 - uprostřed něj rostla matka všech stromů – původce všeho rostlinstva: tzv. Orlí strom
 - strom všech semen, který přinášel nesmrtelnost, byla-li nějaká jeho část pozřena, a v jeho koruně bylo hnízdo posvátného ptáka **Saény**

Alborz

Teherán z Alborzu

Saena

Saena

Stvoření rostlin a zvířat:

- 1. živočichem byl jedinorozený býk
 - bílý a zářivý jako měsíc
 - Ahriman ho zabil
 - semeno býka předáno měsíci, dokonale vyčištěno – pak z něj povstalo v místech, kde skanulo na zemi, mnoho druhů zvířat a rostlin

Stvoření lidí:

- 1. člověkem byl **Gaja Maretan**
 - tj. Smrtný život
 - stvořen z **hlíny** – jeho objemná postava byla stejně široká jako vysoká a jasná jako **slunce**
 - **i** on zabit Ahrimanem

- semeno Gja Maretana vyčištěno sluncem – po 40 letech z něj vzešel keř rebarbory, ten po 15 letech dorostl do podoby 2 rostlin-lidí (spojených ve společnou postavu) **Mašja a Mašjának** – prvního smrtelného lidského páru: muže a ženy
- když dospěli z rostlinné podoby v lidi a vstoupil do nich dech (tj. duše), pravil jim Ahura Mazda: *„Práce a úvahy konejte s dokonalým myšlením, myslete dobré myšlenky, mluvte dobré řeči, konejte dobré skutky, neuctívejte zloduchy.“*
- Ahriman je však svedl, aby se obrátili k němu coby ke stvořiteli – a oni uznali, že Ahriman stvořil vodu, zemi, rostliny i zvířata, čímž spáchali prvotní hřích, jejich svět se místo mírem a harmonií naplnil zkázou a zlem
- teprve po 50 letech byli schopni zplodit potomky – dvojčata, která však sami pohtlili
- po dalším dlouhém bezdětném období se jim narodila další dvojčata, ze kterých pochází lidská rasa (Árjové)

Mytičtí panovníci:

- Řada mytických íránských vládců počíná rodem

Paradátovců:

- 1. král byl **Haošjangha** (v Avestě zmiňován v souvislosti žádosti k bohyni vod Aredví Súra Anáhitá o pomoc proti démonům a zlým mocnostem)
- nejvýznamnějším vládcem perské mytologie však byl dobrý král **Jima** (vládl 300 let), pak byl svět přeplněn lidmi, zvířaty a ptáky, a tak ho Jima zvětšil o třetinu pomocí kouzelného zlatého žezla a biče (po dalších 300 letech jej znovu rozšířil a totéž i po následujících 300 letech)
- pomyslel, že se oddá **lži a nepravdě** – vtom ho opustila královská insignie **zlatého žezla** v podobě **ptáka**, v něhož se proměnila, Jima se ukryl a zůstával před lidmi ve skrytu

- pak se Jima objevuje až v souvislosti se zrozením proroka **Zaratuštry** coby vládce ráje
- v jedné části *Avesty* jeho role připomíná mezopotámský příběh o potopě: jeho narození je spjato s mnoha legendami a předchozí zmínka o jeho zhřešení zde chybí – v této verzi vládne 1.000 let, než bohové oznámí, že nastává zlá doba, čas zimy a mrazu, a proto má zajistit 1 muže a 1 ženu, zástupce nejlepších zvířat a rostlin, Jima byl učiněn nesmrtelným

Démoni a zlé mocnosti:

- kromě Ahrimana existovalo mnoho zlých bytostí a démonů, proti nimž se mohli postavit kouzelníci
 - démoni byli nazýváni **daévové** (původ slova v indo-iránském slově **daiva**, tj. bůh, viz indické **déva** či latinské **deus**)
 - existovaly i zlé bytosti ženského rodu zvané **pairiká** (mohly na sebe brát podobu krysy, mouchy, padající hvězdy nebo krásné dívky, chtěly-li svést muže)
- nejvýznamnějším protivníkem zlých duchů a démonů byl právě bůh **Mithra**

Bájní tvorové:

- s démony, kteří na sebe často brali hmotnou podobu hadů, draků i lidí, se utkali mnozí hrdinové
 - démony stvořil Ahriman, aby kazili a ničili hmotný, viditelný svět
 - nejmocnější z nich byla obluda se 3 hlavami **Aždaha**, která se živila lidmi
 - obrovský bájný pták **Saéna** sedí na vrcholku stromu všech semen (máváním křídel rozptyluje semena stromu, která jsou následně větrem a deštěm roznášena po celém světě – v jejich roznášení pomáhá pták **Čamru**), Saéna svá mláďata kojí, byť je pták
 - strom všech semen hlídá bájná ryba **Kara** (plave v jezeře Vourukaša a odhání všechna škodlivá a nebezpečná zvířata)

- obzvlášť nebezpečná je **žába**, která se pokouší ohryzat posvátnému stromu kořeny
- další tvor, jenž má za úkol posvátný strom hlídat, je **spravedlivý jednorožec** (někdy uváděný jako osel s 1 rohem), jenž má bílé tělo, 3 nohy, 6 očí a 9 tlam a na hlavě zlatý roh – stojí uprostřed jezera a ničí zlá stvoření ve vodě
- Další posvátní ptáci:
 - pták **Karšiptar**, který rychle létá, rozšířil slova proroka Zaratuštry
 - sova **Ašózušta** si brouká svatá slova, čímž odhání zlé démony